

- 8 Держархів м. Києва, ф. 16, оп. 465, спр. 6, арк. 35.
 9 Там само, арк. 43.
 10 Там само, арк. 40.
 11 *Ромер Ф.* Київський університет в 1855–1860-ті роки // З іменем святого Володимира / Упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський.— Кн. 2. Київський університет в документах, матеріалах та спогадах сучасників.— К., 1994.— С. 23.
 12 Держархів м. Києва, ф. 16, оп. 465, спр. 142, арк. 3.
 13 Там само, спр. 1338, арк. 4–5.
 14 Там само, спр. 142, арк. 1, 2.
 15 Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского университета Св. Влади-

- мира (1834–1884). Сост. и издан под ред. ординарного профессора В.С. Иконникова.— К., 1884.— С. 215.
 16 Держархів м. Києва, ф. 16, оп. 465, спр. 1335 арк. 1–8, 13–14, 17–38.
 17 Там само, спр. 1353, арк. 6–8.
 18 Там само, арк. 17–18.
 19 Биографический словарь профессоров и преподавателей...— С. 207–223.
 20 Історія Київського університету...— С. 37–39.
 21 Биографический словарь профессоров и преподавателей...— С. 441.

Володимир Гука

**ДОКУМЕНТИ ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКОЇ «ПРОСВІТИ» ТА ЇЇ ДІЯЧІВ
 У ФОНДАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ
 (до 110-ї річниці від дня народження А. Річинського)**

У Державному архіві Волинської області зібрана багатюща джерельна база з історії краю, яка охоплює хронологічні рамки з XVI ст. до сьогодні. В держархіві налічується 4727 фондів із загальною кількістю 1 053 848 справ, близько 17 тис. книг, понад 2,3 тис. річних комплектів журналів та майже 3.8 тис. підшивок газет, що зберігаються в науковій бібліотеці архіву.

На наш погляд, досить пристойно представлена у фондах архіву діяльність «Просвіти». Так, фонд Луцького повітового товариства «Просвіти» налічує 730 справ, фонд Ковельського повітового товариства «Просвіти» — 156 справ, які характеризують діяльність філій «Просвіти» у населених пунктах Рожницького, Ковельського, Старовижівського, окремих селх Турійського районів. 98 справ зберігаються у фонді Володимирського повітового товариства «Просвіти», який характеризує діяльність філій у селх сучасного Володимир-Волинського та Іваничівського районів. В цих справах можна почерпнути інформацію про установчі документи «Просвіти» (статуту, протоколи зборів, списки філій та їх членів, касові книги тощо), зокрема сіл: Микуличі, Типковичі, Верба, Хмелівка, Іаова, Хворостово, м. Володимир-Волинський та інших, взаємовідносини «Просвіти» з офіційними властями.

В документах державного архіву області зібрано також чимало відомостей про людей, які залишили неабиякий слід на теренах Волині. Доля одних відображена поодинокими згадками в документах, власноручними руко-

писами і листами, про інших написані спогади, деякі передали на державне зберігання свої власні документи. В архіві на сьогодні налічується 40 фондів особового походження на 64 особи, знані у нашому краї. Ці фонди складають 1697 справ. Фонди особового походження ми намагаємося постійно поповнювати.

Арсен Річинський належить до тих, чия життя та громадська діяльність з 1925 по 1938 роки прослідковується у документальних та друкованих фондах архіву.

Лікар за покликанням, «Арсен Річинський, син Василя Федоровича та Віри Капітонівни народився 12 червня 1892 року в с. Тегилківці на Кременеччині, православний, одружений, жив в м. Володимирі по вул. Концевича, 12. До Володимира прибув з Тростянця Луцького повіту, звідки походить його дружина Ніна Прокопівна» — такі відомості зберігаються в документах фонду Волинського воєводського управління державної поліції в м. Луцьку від 19 липня 1933 року¹.

Як активний діяч просвітнянського руху на Волині, Арсен Річинський згадується неодноразово в документах Володимирського повітового товариства «Просвіти». Так, у протоколі загальних зборів від 21 червня 1925 року А. Річинський — голова зборів, а в списку членів «Просвіти» значиться разом з дружиною Ніною Річинською².

Як свідчать архівні документи, «Просвіта» мала неабиякий вплив на виховання підростаючого покоління в національному дусі. Великим досягненням просвітян краю була органі-

зація «Пласт», виникненню і розвитку якої у Володимирі сприяв сам Річинський. Саме за його ініціативою в 1924 році гурток «Пласт» налічував 33 члени. З документів фонду Воеводського управління³ та друкованих джерел, які зберігаються у фондах НДБ архіву, відомо, що володимирські пластуни одними з перших брали участь в галицьких таборах, були активними учасниками пластового з'їзду, який відбувся 18–19 серпня 1927 року. Активними виступами пластуни супроводжували багато заходів, які організовувалися товариством «Просвіта». Це — святкові академії, вечори, урочисті богослужіння. Як свідчать архівні документи, в грудні 1926 року підписами проsvітян Володимирської «Просвіти» в т. ч. Арсена Річинського, було надіслане прохання до Польського Уряду щодо проведення Українського церковного з'їзду духовенства і мирян.

З'їзд відбувся 5–6 червня 1927 року в м. Луцьку. З доповіддю на тему: «Сучасний стан церковно-релігійного життя української людності в Польщі» виступив Річинський. Видрукований окремою брошурою, цей виступ зберігається у фондах архіву.

Арсен Васильович був активним членом товариства ім. П. Могили, яке обстоювало традиції православної віри та освіти в нашому краї. У фондах архіву зберігається декларація Річинського про вступ у члени товариства, власноручно заповнена ним 1 квітня 1938 року. В ній зазначено: «Бажаючи стати членом товариства прихильників православної віри імені митрополита Петра Могили, прошу управу товариства прийняти мене в число членів товариства. Стверджую, що буду карним (так в документах) її членом, коритимуся його статуту і тим приписам, що видасть їх управа згідно статуту товариства та допомагатиму розповсюдженню впливів товариства»⁴. В анкеті також власноручно написані автобіографічні дані: прізвище, ім'я, рік і місце народження, національність, імена батьків, освіта, фах та місце проживання.

Як свідчать архівні документи, неабиякий вплив на свідомість волинян мали просвітянські книгарні, бібліотеки. В них кожен бажаючий мав можливість ознайомитися з творами відомих авторів, прочитати ті періодичні видання, які друкувалися на Волині. Найпопулярнішим серед усіх був незалежний місячник українського і церковного відродження «На варті» під редакцією А. Річинського. У фондах архіву зберігається лише два таких часописи за 1925 і 1926 роки. На одному з

них є штамп «Читальня просвіти с. Бискупичі Руські на Волині».

На сторінках місячника друкувалися: історичний календар, різні вісті міжнародного життя, стаття «З історії Православної церкви в Польщі», інші цікаві повідомлення, огляди книг і журналів, невеликі нариси про Шевченка, Пушкіна, Огієнка, Петлюру. На останній сторінці часопису «На варті» за 1926 рік є відомості про те, що товариство «Просвіта» у Володимирі знаходилось по вул. Катедральна, 29. Головою був Сергій Назарук. В повіті налічувалось 58 філій.

Діяльність «Просвіти» на Волині, і зокрема у Володимир-Волинському повіті, була багатопланою. Це боротьба за відкриття українських шкіл, хат-читалень у всіх філіях, пропаганда української книги у селах повіту, поширення української періодичної преси, боротьба за відродження української церкви. Значне місце в її роботі займали організація хорів, бібліотек, шкіл національного танцю, вечорів пам'яті Т.Г. Шевченка, І.Я. Франка, Лесі Українки.

За допомогою членів «Просвіти» відкривалися курси крою і шиття, створювалися товариства, різного роду кооперативи. Серед документів архіву збереглись навіть програми короткотермінових кооперативних курсів, які передбачали лекції з теорії кооперації, рахівництва, товарознавства, кооперативного законодавства. «Просвіта» також сприяла в направленні обдарованих дітей на навчання за кордон.

Активісти «Просвіти» збирали пожертвування серед населення на різні благодійні цілі. В документах архіву зберігається звернення до громадян містечка Маційова⁵ такого змісту: «Зима... Холод... У таку пору розпустити дітей з притулка (хоч би й за браком коштів на утримання) було б вбивством. Всіх — у кого в грудях б'ється серце людини без різниці віри чи національності, просимо допомогти безпритульним діточкам. Жертводавцям заздалегідь складаємо щире подяку».

А. Річинський активно співпрацював в релігійно-громадському часописі «Шлях», який видавало товариство ім. П. Могили. В одному з номерів за березень 1938 року надруковано дослідження Річинського «Загрожени пам'ятники української архітектури у м. Тишківцях». В публікації є два фото автора: «Церква Пречистої у м. Тишківцях» та «Образ Святого Миколая».

Арсен Річинський також підтримував тісні контакти з українськими організаціями за кордоном, а саме: Союзом українських само-

стійників у Вінніпезі (Канада), Українською громадою в м. Берліні, Центральною Бібліотекою українознавства при Українському науковому інституті в м. Берліні, Українською бібліотекою ім. С. Петлори в м. Парижі, видавництвом «Тризуб» у Франції.

Просвітанський рух на Володимирщині, як в будь-якому іншому повіті, все частіше почав зазнавати утисків з боку польської влади. Протокол ліквідаційних загальних зборів товариства «Просвіта» у Володимирі від 14 жовтня 1934 року, голова зборів Річинський, засвідчив повну ліквідацію організації. А належне майно, як свідчать документи, передане товариству «Просвіта» у м. Львові. В 1942–1943 роках були спроби відновити її діяльність у м. Володимир-Волинську та Устилузі.

Арсен Річинський, як людина відома на Волині, також зазнав чимало переслідувань.

Його чотири рази арештовували польські власті. Вже 20 жовтня 1939 р. був заарештований новою владою, а 6 травня 1942 року Особливою нарадою засуджений до 10 років ув'язнення, звільнений 19 серпня 1949 року.

У фондах архіву зберігається кримінальна справа на А. Річинського за №2680 на 112 арк. На її сторінках прослідковується життєвий шлях А. Річинського, як людини справи з великим національним духом і неабияким талантом.

¹ Держархів Волинської обл., ф. 2, оп. 1, спр. 299, арк. 23.

² Там само, ф. 390, оп. 1, спр. 24, арк. 2.

³ Там само, ф. 46, оп. 9, спр. 1325, арк. 1.

⁴ Там само, ф. 63, оп. 1, спр. 18, арк. 87.

⁵ Там само, ф. 89, оп. 1, спр. 16, арк. 28.